

TSITEERIMISE JA REFEREERIMISE PÕHIMÕTTED PORTAALIS OBJEKTIIV

Portaali Objektiiv toimetuses lähtub teistes Eestis tegutsevates väljaannetes avaldatud tekstide refereerimisel ja tsiteerimisel järgmistest põhimõtetest.

Eeldusel, et tekst ei ole antud täies mahus vabaks kasutamiseks, lähtume allikate refereerimisel ja tsiteerimisel [põhiseadusega](#) tagatud väljendusvabaduse põhimõttest, mis on demokraatliku ühiskonna elementaarne eeldus ja lahutamatu tingimus, ning selle väljendusena [autoriõiguses](#) sätestatud teoste vaba kasutamise põhimõttest.

Põhiseaduse § 45 lg 1: “Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. [...]”

Väljendusvabaduse põhimõte kajastub erinevates autoriõiguse normides. Näiteks autoriõiguse seaduse § 5 kohaselt autoriõiguse seadust ei kohaldata ideedele, faktidele ja andmetele. Täiendava garantii andmiseks sõnavabadusele on nähtud ette, et autoriõiguse seadust ei kohaldata ka päevauudistele. See tähendab, et päevauudised ei ole autoriõiguse ega kaasnevate õigustega kaitstud ning nende mistahes kasutamisel (kopeerimisel, levitamisel) ei pea autoriõiguslikke nõudeid järgima.

Autoriõiguse seaduse § 19 p 1: “Autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime, kui see on teosel näidatud, teose nimetuse ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamiseega on lubatud õiguspäraselt avaldatud teose tsiteerimine ja refereerimine motiveeritud mahus, järgides refereeritava või tsiteeritava teose kui terviku mõtte õige edasiandmise kohustust.”

Nagu autoriõiguse seaduses sätestatust nähtub, on igaühel nimetatud tingimustel õigus teoste vabaks kasutamiseks ükskõik mis eemärgil “motiveeritud mahus”. Mida see määratlus konkreetsel juhitudel täpsemalt tähendab, selle osas jätab seadus avaralt tõlgendamisruumi.

Pidades silmas, et antud küsimuses ei ole seadusandja tahte väljaselgitamiseks leida juhiseid ei seadusest endast, seaduse seletuskirjast ega ka kohtupraktikast, on Objektiivi toimetuses pannud autoriõiguse spetsialistidega konsulteerides enda jaoks ise paika orientiirid, millest oma parima arusaamise kohaselt juhinduda. Need orientiirid on järgmised:

- Kuni keskmise pikkusega artikleid (ca 7500 tähemärki koos tühikutega) tsiteerime kuni viie lause ulatuses.
- Üle keskmise pikkusega artikleid tsiteerime kuni 20% ulatuses, kuid mitte pikemalt kui kümne lause ulatuses.
- Seadusest tulenevaid teose vaba kasutamise piiranguid käsitleme siduvana üksnes tsiteerimise osas, mitte aga refereerimise osas. Rangel võetuna ei ole refereerimine käsitletav teose kasutamisenä (autoriõigus kaitseb vormi, mitte sisu), niivõrd, kui tegu on teoses väljendatud seisukohtade oma sõnadega ümberjutustamisega, mida ei saa avalikustatud teostest rääkides kellelegi keelata. Ka autoriõiguse asjatundjad nendivad, et autoriõiguse seaduse §-s 19 lg 1 peaks olema viidatud vaid tsiteerimisele ning et seetõttu on väljend “tsiteerimine ja refereerimine” ebaõnnestunud.¹

Nende orientiiride fikseerimisel oleme pidanud silmas asjaolu, et mitmete Eestis tegutsevate meediumite poolt ühepoolselt kehtestatud nõue (tüüptingimus), et tekste, mille suhtes neile kuuluvad varalised autoriõigused, ei tohi tsiteerida ega refereerida pikemalt kui ühe või viie lause ulatuses, on õigusliku aluseta. Autoriõigused (tagatud põhiseaduse §-ga 39) peavad olema tasakaalustatud avalikkuse õigusega saada ja levitada infot (tagatud põhiseaduse §-dega 44 ja 45), mistõttu tagab autoriõiguse seadus igaühele õiguse tsiteerida ja refereerida tekste autori nõusolekuta motiveeritud mahus ning ühelgi meediumil pole voli seda seadusega tagatud õigust ühepoolselt piirata või ära võtta. Oluline on siinkohal rõhutada, et autoriõiguse seadusest tulenev vabakasutus kaitseb põhiõigusi ja põhiseaduslikke väärtusi ning nende kitsendamine (eriti tüüptingimustega) ei ole õiguspärane.

Orientiiride fikseerimisel oleme pidanud silmas ka asjaolu, et see, millises mahus on teksti vaba kasutamine motiveeritud, sõltub nii kasutatava teksti iseloomust, teksti kasutamise iseloomust kui ka teksti kasutaja iseloomust.

¹ Näiteks intellektuaalse omandi kodifitseerimise raames valminud autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu seletuskirjas (02.02.2014 versioon) on selgitatud: “Võrreldes kehtiva õigusega on eelnõus antud punktis ära jäetud viide refereerimisele. Autoriõigus kaitseb vormi, mitte ideed. Refereerimine on pigem idee edasiandmine. Sama idee selgitamine teiste sõnadega on lubatud niikuinii. Vajadusel ja konkreetselt kaasusest lähtuvalt saab tsiteerimist alati tõlgendada laiendavalt.” Kätesaadav arvutivõrgus aadressil:
http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_seaduse_seletuskiri_0.pdf

Kasutatava teksti iseloomu seisukohast on väär pidada teksti vaba kasutamise motiveeritud mahuks vaid ühte või viite lauset ainuüksi seetõttu, et erinevate tekstide maht on väga erinev. Mõni repliik võibki koosneda viiest lausest, samal ajal kui pikemad arvamuskirjed ulatuvad 20 tuhande tähemärgini ja üle sellegi, koosnedes enam kui 200-st lausest.

Teksti kasutamise iseloomu seisukohast on teksti vaba kasutamise motiveeritud mahu hindamisel oluline võtta arvesse, millises kontekstis ja millisel otstarbel teksti kasutatakse. Kui tegu on pelgalt teksti reprodutseerimisega, siis on motiveeritud maht ilmselt piiratum kui teksti kasutamisel analüütilises ja kriitilises kontekstis.²

Teksti kasutaja iseloomu seisukohast tuleb teksti vabal kasutamisel motiveeritud mahu hindamisel arvesse võtta ka seda, milline subjekt teksti kasutab. Vaid avalikku huvi teenivate mittetulunduslike meediumite puhul on põhjendatud pidada motiveeritud tsiteerimise mahtu avaramaks kui oma tegevuses kasumitaotlusest lähtuvate äriühingutest meediumite puhul.

Kuivõrd tegu on seadusest tulenevate universaalsete põhimõtete tõlgendusega, siis eeldame, et neist orientiiridest, millest juhindume teistes meediumites avaldatud tekstide tsiteerimisel ja refereerimisel, võib lähtuda ka Objektiivis avaldatud tekstide vabal kasutamisel.

Tallinnas, 6. märtsil 2017

² Euroopa Inimõiguste Kohus on samuti nentunud sõnavabaduse kaitse olulisust autoriõiguse kontekstis (vt nt Ashby Donald jt vs Prantsusmaa, 10.01.2013; Fredrik Neij jt vs Rootsi, 19.02.2013).